

A MAGYAR DEMOKRÁCIA VÁLSÁGA.

A szociológiai és politikai tudományos kutatás módszere ugyanaz. Anyaga a társadalom, a politikai tudományban pedig a politikai értelemben vett társadalom (a nép, a nemzet, a nemzeti-ség) s az általuk alkotott intézmények. De maga az anyag csakis elméleti alapon bontható szét, a társadalomtudományi vagy politikai tudományos vizsgálódás tárgya szerint. Jelen dolgozatunk, mely a magyar demokrácia válságának okait kívánja kutatni, szintén egy étellel telt, forrongó anyagon, magán az élő magyar társadalmon végzi vizsgálódását, így alapjában nehéz, — ha mindig csak tárgyi szempont és a tudományos megismerés érdeke vezet is, — elvont és elméleti megállapításokhoz jutni, anélkül, hogy az élő szervezet természetes reakcióját ne vonná ez a vizsgálódás maga után. A tárgyi alapon végzett vizsgálatok eredménye, mint *társadalmi* és bizonyos mértékig politikai — tudományos értelemben vett *tény* az, melyből mindkét tudománynak gyakorlati konzekvenciái megvondandók. Ezen a ponton van a találkozása a két egymáshoz közel álló tudománynak: a politikainak és a társadalomtudományinak.

Mindkettő vizsgálódásának célja *ugyanaz*, anyaga, tárgya jó-részen közös. Tétéleikből folyó következményeik is ugyanazok, hiszen gyakorlatilag mindkettőből a konzekvenciát: a *nemzeti politikának* kell levonnia, Az a nemzeti politika, melynek *állam-szemléletéhez*, állami célkitűzéseéhez és az államról vallott sajátos felfogásához a *politikai tudomány* hordja az anyagot, de amely *államnak a társadalomból kell organikusan kinőnie* s a társadalom organizmusa által parancsolt feladatokat pedig a *társadalom-tudomány* ismeri fel, olvassa le a társadalom arcáról s adja át megvalósítás, végrehajtás végett a nemzeti politikának.

A demokrácia nagy kérdése már több magyar nemzedék súlyos problémája volt. Száz éve, hogy a politikai gondolkodásnak

csaknem kizárólagos vezetőszméje. Ma már bizonyos vonatkozásokban világnézeti kérdéssé mélyült el. A magyar nemzet is szembe került ezzel a problémával s *eddig* a lehetséges keretekben meg is oldotta. A magyar alkotmány rendisége dacára erős demokratikus vonásokkal is bírt. De a valódi jellegét az 1848-as átalakulásban mutatta meg, mikor a városi *polgársággal* szemben a szabadelvű *nemesség* mondta ki a közteherviselés elvét és a jobbágyrendszer eltörlését. A nemességnek az a *nemzedéke*, mely hitt a szabadelvű és demokratikus reformok *nemzeti* jelentőségében, alárendelte a maga *osztályérdekét* a *nemzet egyetemes* érdekének. E nagy nemzedék nemes szabadelvűsége és tiszta demokráciája teremtette meg az új magyar társadalmi berendezkedés alapjait s tette lehetővé az erőteljes nemzeti fejlődést. Épen az mutatja a 48-as nemzedék demokráciáját, hogy *demokratikus és szociális reformjai és célkitűzései* túlélték a nemzetet már kétszer ért katasztrófát.

Tehát volt magyar demokrácia, tettekben, intézményekben megnyilatkozó s ma vizsgálunk kell, hogy van-e egyáltalán magyar demokrácia, van-e arra szükség s vajjon az a mentalitás, mely demokráciát kíván, nem *anakronizmus-e* csupán?

A magyar demokrácia válsága természetesen el nem különíthető a demokráciák általános európai válságától. A válság oka szellemtörténetileg és politikailag egyaránt abban keresendő, hogy a demokrácia, mint szellemi tényező két ellentétes eredő — a fascizmus és a bolsevizmus — hullámai közé került. Noha mindkét fogalom politikailag *többet* fejez ki s magasabb szintézist jelent, mint a demokrácia, mert fogalmi köre amazoktól nehezen lévén elválasztható, politikailag is a demokrácia hordozására alkalmas rétegek eltűnése miatt a szélsőséges politikai irányzatok között nem tud döntő politikai tényezővé válni. Ebből önként következik az, hogy a jelenkor két nagy szellempolitikai mozgalma igyekszik a demokráciából minél több erőt magához vonni, anélkül, hogy észrevenné, hogy ezzel magát a demokrácia *lényegét* semmisíti meg.

Továbbiakban csakis a *magyar* demokrácia vizsgálatánál kívánunk maradni, mert a *demokráciák összefüggéseinek vizsgálata*, külön tanulmányt igényelne.

A magyar demokrácia alapjai 1848-ban vették meg, természetes eredményeként a 40-es évek nagy reform-mozgalmának s e korszak *nemes idealizmusa* nyomta reá bélyegét. Ez a demokrácia

átélte az abszolutizmust s még lankadatlan erővel dominálta a 60-as évek magyar közéletét. De alig tűnt el a nagy nemzedék, mely megteremtette, a demokrácia már inficiálódik s ez idővel súlyos kórrá hatalmasodik el, hogy 1918 októberében a katasztrófát zúdítsa önmaga és nemzete fejére.

Itt van a *fordulópontja* a magyar demokrácia problémájának. Ha nem *csalatkozik* meg a nemzet s az az uralkodó rend abban a demokráciában, melyet — nemzete érdekében — inaugurálni akart s ha nem csalatkozik meg az igazi, nemes és tiszta demokrácia azokban az elemekben, melyek ő általa váltak ia nemzet élő részeivé: ma ez a probléma nincs s az *egységes magyar nemzeti demokrácia* nem politikai frázis, hanem nagy nemzeti erőtényező,

A 70-es évek s még jobban a 80-as évek magyar közéletét a felfejlődő *liberalizmus* dominálja. Az a liberalizmus, mely anynyira idegen volt Széchenyi lelkétől s amely megfertőzi a magyar demokráciát is. A természetes az lett volna, hogy a demokrácia és a liberalizmus egymás mellett, de ne *együtt* fussák meg a pályájukat s a kettő ne egy *fogalmat* takarjon, melyben domináló tartalom azonban a liberalizmusé legyen. A tévedés abban volt, hogy a liberalizmus és a demokrácia két jelenségnek lett ugyanegy arca, jóllehet fogalmilag és tartalmilag egyaránt *mást* kellett volna *jelenteni*ök. A liberalizmus a fejlődés rendjén *szükségképen* radikalizmusá kellett nőj jön, anélkül azonban, hogy ebbe a radikalizmusba magával vigye a demokráciát is. A politikai élet természetes jelensége, hogy szellemi tényezők között a (határvonalak teljes határozottsággal meg nem vonhatók s ha igen, akkor is a disztinválititás csak a politikailag érettek és képzettek csekély körére szorítkozhatik.

*Tönnies*¹ igen világosan mutat reá a liberalizmus és a demokrácia ezen ellentétére. A liberalizmus liquidálásának előbb-utóbb amúgy is be kell következnie, mert mint fejlődési princípium elvesztette életheletőségét. A liberalizmus megtette a maga kötelességét: a fejedelmi és rendi abszolutizmusból átvezette a nemzeteket a nemzeti államokba s a feudális gazdasági rendből a kapitalizmus rendszerébe. Mindaz, amit ezen átfejlesztés rendén, mint abszolút értéket önmagából kitermelt, mint a jogállam, az egyéni szabadságjogok, a nemzet fogalma, azok meg is maradnak s a további hala-

¹ Ferdinánd Tönnies: Demokratie und Parlamentarismus. Schmollers Jahrbuch — 2 Heft. 1927 1—44, lap. Ismertette Társadalomtudomány, 1927.

elásnak élő részeivé válnak. De *szükségképen* elmúlik belőle mindaz, ami a fejlődés *rendén* elmúlандónak találatik mindenekelőtt a legvésezebb elv: a *laisser faire, laisser aller*. Hiába a nemzetek, ha már nagy organizmusok gyanánt valóra váltak, természetes koncentrikus problémájukat nem a szabadversenyt dekretáló gazdasági és politikai rendben, hanem olyan szintézisben keresik, mely a nemzet helyes megszervezésének, belső ereje kifejleszthetésének természetes garanciája.

A magyar demokrácia válságának vizsgálatánál mindenekelőtt az a kérdés, hogy volt-e olyan réteg, melyre ez a demokrácia támaszkodhatott s volt-e ennek a társadalmi rétegnek olyan politikai súlya, mely a demokráciát tényleges politikai tényezővé tette volna? Kétségtelenül volt. Az előbbieken mutattunk reá. De akkor, mikor a politikai hatalmat hordozó rétegek (Magyarországon nem volt oly bő társadalmi tagozódás, mely a politikai és társadalmi rétegeket egymástól elválasztani tudta volna), magukévá teszik a liberális politikai és államszemléletet, melyben bennefoglaltott a demokráciának magyar értelmezése is, e politikai vezető rétegek csakis a liberális dogmákat hordozzák, mint a demokrácia jelszavait. 48 nagyszabású kérdése, melyben a legtöbb és a legnagyobb-szerű volt a szociális reform s ez, tette e korszakot annyira becsessé, az abszolutizmusba jutva, a demokrácia ügyének már nem kedvezett. A *nemzetről* volt szó, ki gondolt volna ilyenkor olyan politikai programmal, mely csak egy szabad nemzetnek lehet sajátja?

A magyar társadalom erősen *hierarchikus* szervezet. Két erős osztálya: az arisztokrácia és a parasztság, bármennyire is magyarok, valami ösztönös idegenkedéssel állanak szemben egymással, de néha a nemzettel is. A középbirtokos osztály, mely — ha vagyonát nem vitte el a jobbágyfelszabadítás, az abszolutizmus passzív ellentállása és a liberális korszak agrárellenes közgazdasági politikája, a háború és háború után nagy gazdasági konvulziója, inkább hozzásimult az arisztokráciához, ha műveltségben és személyi kulturáltságban nem is, de politikailag és társadalmilag egyazon jelentéssel bírt, míg a középosztály másik része, amely vagyonát veszttette, a hivatalokban helyezkedvén el, a parasztság feltörekvő rétegeivel, a bevándorlottakkal, az asszimiláltakkal és a városi pol-

gársággal együtt a középosztálynak azt a másik rétegét alkotta, melyet általában intelligenciának nevezünk. A középosztálynak ez a tagoltsága és megosztottsága egyik szociológiailag is felismerhető és bizonyítható oka a magyar demokrácia mai válságának.

Nem volt életerős *polgári társadalmunk*, nem volt öntudatos középosztályunk s ami volt, az is önmagában meghasonlott s legkevesebbé sem volt *homogén*. Pedig a homogenitás egy társadalmi osztály politikai és gazdasági jelentőségének első feltétele. Amíg tehát azok a magyar társadalmi rétegek, melyek a politikai életet döntően befolyásolták, elsősorban a magyar társadalmi hierarchia első fokain helyezkedtek el, önmagukban homogének voltak s egy erős érzelmi közösséget képeztek, addig a hierarchia következő, lejjebb haladó foka már tagolt és nincsen meg a *társadalmi kapillaritásnak* az a természetes lehetősége, mint pl. az angol társadalomban. A középosztálynak ezt a másik oldalát, mely épen a társadalmi közlekedés lehetőségének hiányában az összeforradást megkísérelni sem tudta, bizonyos ösztönös előítéletek és averziók is rezerválttá tették. Többé-kevésbé idegenül állott szemben a nemzeti élet problémáival, mert hiszen soha sem volt aktív részese az államhatalom intézésének.

A rendi társadalomnak egyöntetű szervezete, a Werbőczy elv: una eademque nobilitas, már jóval a rendiség megszűnte előtt megbomlott. Ha a nemzeti életerő jeleként emlegetjük is, hogy a magyar nemzet a hűbériség gondolatát sohase fogadta be, úgy ez közjogi értelemben *tényleg* meg is áll. Hogy társadalmilag nem a hűbériség eszmeköréből fejlődött-e ki a *habsburgi arisztokrácia*, ez külön vizsgálatot igényelne. A magyar osztályképződésre a habsburgi uralomnak különös befolyása volt; mert hiszen az osztályképződés alapja nagyban és egészben a nemzeti élet szemszögéből nézve *egy antiszelekció* volt, mely az osztályok kialakulásának *természetes* és nemzeti szempontból egyedül helyes útját megakadályozta.

De a vármegyékben ott élt a gravaminális táblabíró, a *birtokos középnemesség*, mely hordozta és megőrizte a nemzeti ideálokat.

Amikor 48-ban ez a nemesség önként abdikált vagyoni és politikai kiváltságáról s egy erős ugrással és nem kellő megfontoltsággal bevezetett itt egy új aerát, a felszabadított erőkkal már bírni többé nem tudott. Amíg tehát megelőzően, 48 előtt, a középnemességben adva volt az erős nemzeti középosztály, az ezt követő kor-

szak épen ennek a középosztálynak az erejét öröli fel s nem gondol egy új középosztály kreálására, hanem ennek kialakulását a szabad versenynek — nemzeti szempontból megint nem helyes — szelekciójára bízza.

A középosztálynak ez az előbb vázolt megosztottsága éreztette a hatását a demokrácia kialakulásában is. Az uralkodó politikai és társadalmi rend, természetesen idegenül állott szemben a demokrácia fogalmával s nem volt a magyar társadalomnak olyan rétege, mely bírt volna azzal a súllyal, a nemzeti politikára pedig azzal a *döntő befolyással*, hogy a demokrácia nemzeti megbízhatóságát garantálni tudta volna s ezzel *leszerelje azt* a tartózkodást, melyet a magyar társadalom a demokráciával szemben tanúsított.

De az ismertetett osztálytagozódás, melyet élesen kell vizsgálni, hogy észrevehető legyen, főleg a középosztály megosztottsága irányában, nem az egyedüli döntő komponens. Mert jött még egy új tényező, mely komplikálta az eredők irányát és a demokrácia kérdésének új formulát, más értelmezést adott. Ne féljünk kimondani, ez az új tényező: a zsidóság volt. Nem antiszemitizmus ez, csupán ténymegállapítás. Éppúgy, mint pl. annak megállapítása, hogy a protestantizmus serkentőleg hatott a magyar gravaminális politikára s mindakettőben a magyar léleknek eddig kifejezésre nem jutott tényezői kapták meg érvényesülési lehetőségüket. Vagy például megmutatása annak a hatásnak, melyet a katolicizmus a kultúra és a nemzet nyugatosításai terén elért.

E komplikáció okainak kutatása már a magyar osztálytagozódás kérdésén túl, a magyar *társadalmi és politikai erők dinamikájához* vezet.

Abból kell ugyanis kiindulnunk, hogy a liberalizmus és a demokrácia fejlődési útja szükségképpen összefüggő és egymáshoz tartozó volt. Ez a fejlődési processzus világít reá a válság *első* okára.

A magyar liberalizmus egész rendszeréből hiányzott *a polgár* fogalma, eszmeköre főleg az állami *élettel*, nálunk a nemzeti szabadságmozgalommal lévén természetyszerű összefüggésben, hatását ennél fogva elsősorban is a *nemzeti individualizmus* vonatkozásában éreztette. Jóllehet felkeltette a nemzet szabadságvágyát, vagy fogalmazhatjuk úgy isi, hogy a nemzet szabadságvágya találkozott a liberalizmus eszméjével s így egymással párosulva haladtak tovább. Azt hiszem, felállítható a következő tétel, melyet az első libe-

rális nemzedék felelősségének enyhítésére fogadhatunk el: *a liberalizmus első magyar értelmezése, a liberalizmusban a nemzet szabadságvágyának szellemi kifejezőjét látta, szabadságeszméjétől a nemzet függetlenségét várta, mert nemzeti törekvései végcéljában szükségképpen a független nemzet állt, melynek egész szellemiségét ez a szabadságküzdelem determinálta.* Az első liberális magyar nemzedék, nem az *egyén*, hanem a *nemzet jogaiért* küzd.

A szellemi tényezőknek az a természete, hogy nem izoláltan, hanem az élet egész vonalán és minden összefüggésében hatnak, így volt ez a liberalizmusnál is. *Laisser faire* — *laisser aller* olyan elvet avatott a magyar közgazdasági politika alapjává, amelynél — éppen mert szabad zsákmányterületté nyilvánította a magyar földet — vészesebb axióma a nemzet életében még nem száguldott e földön végig. Ezen elv hatása alatt jelentkezik gazdasági életünkben az új elem: *a zsidóság*. A dogmatikus liberalizmus gazdasági tanai folytán a magyar közéletben ez a teljesen új, teljesen idegen réteg szóhoz és szerephez jut, befolyást szerez és politikát irányít.

A liberális doktrínák ama korszakában, mikor a nemzet figyelme elsősorban közjogi problémák felé irányul, nem csodálkozik senki ezen a térhódításon. A vagyoniilag független, szellemileg asszimiláló látászó zsidóság a magyar politika új ideológiájának zászlaját bontja ki. *A demokrácia felolvadt a liberalizmusban*; így a tegnap liberálisai a ma *demokratái* lettek; ezen a fordulaton ugyan ki csodálkozott?

A tulajdon fogalma szent és sérthetetlen, a magyar agrármozgalom még kezdetleges, legkevésbé sem öntudatos, *a közjogi és társadalmi jellegében agrár-feudális ország* elfogad és törvényekbe iktat, gazdasági politikájának vezető *elvévé* avat egy olyan *gazdasági doktrínát, melyet a merkantil-kapitalizmus teoretikusai az ingó vagyon védelmére dekretáltak* s ennek folytán a dolgok fejlődése teljesen ellentétes processzust mutat; az agrárius ország agrártársadalma szegényedik, az agrár-eltartottak száma egyre csökken, addig a mobiltőke összecszerüen, súlyban és befolyásban egyre jobban gyarapszik.

A dolgoknak ez a fejlődése a 90-es évekig tartott. A demokrácia és a liberalizmus eddig haladtak szorosan együtt, de a 90-es évek végén részben a Magyarországon is jelentkező *szociáldemokrata* mozgalom hatása, részben pedig egy *demokratikus politikai*

párt megalakulása ezt a szoros összefüggést bizonyos mértékig megbontották.

Már mondtuk, hogy a demokrácia azért nem fejlődhetett ki Magyarországon, mert az utolsó 50 év — a kiegyezés korának — uralkodó politikai életelve a liberalizmus azt maradék nélkül magába szívta. Jóllehet kettő között lényeges különbségek vannak. Ez a különbség vezet a magyar demokrácia válságának *második* okához.

Míg a liberalizmus világnézet, mely szervesen fejlődött ki a francia forradalmi hagyományokból, addig a demokrácia lényegében és tartalmában nem világnézeti, hanem állam- és társadalomszervezeti (strukturális) kérdés. A közkeletű felfogás tulajdonképpen demokrácia alatt az államvezetésben a jellem, a tehetség és tudás érvényesülését kívánja. Az államvezetésben csak az lehet a demokrácia feltétele, hogy a vezetők *szelekciója* demokratikus alapon történjék; mert az államvezetés abszolút erkölcsi és értelmi erőket kíván meg. De ebben nem merülhet ki a demokrácia lényege. Hiszen a felvilágosult (abszolutizmusok és a diktatúrák is csak akkor erősek, ha vezetőik tehetségéhez és jelleméhez kétség nem fér. A demokráciának egy másik fogalmazása, főleg az amerikai demokráciára, de bizonyos fokig a franciára is gondolok, a *népszuverenitás* elvében látja a demokrácia lényegét. Ma, amikor a demokrácia elterjedt a világon, inkább a *népszuverenitást demokráciák* korát éljük s a demokráciának ez a fogalmazása lett az írott alkotmányok alapvető *elvévé*, a demokratikus törekvések lényegét is ez adja meg.

Amikor a magyar demokráciáról beszélünk, azt hiszem, nem lehet kétséges, hogy magyar demokrácia alatt népszuverenitási demokráciát soha se érthetünk. Mert a nemzet ezeréves alkotmánya szerint nálunk szuverén a nemzet s nem a nép, a *nemzetszuverenitás* pedig már ezer éve formális jog. Hosszú alkotmányos küzdelmek folytak a nemzetszuverenitás fogalmi körének tisztázásáért, ezen jogok megtarthatásáért s ezen küzdelmek soha se voltak medálok, hanem ha külső erőszak le is vert, de a nemzet saját szuverenitásának jogi kifejezéséhez mindenkor ragaszkodott.

Itt kapcsolódik az első ok a második okkal s fogalmazható meg a következő tétel: amikor a liberalizmusba olvadt demokráciát, főleg a liberalizmus által teremtett gazdasági viszonyokból kinőtt új politikai réteg, el akarja választani a liberalizmustól, nem azért,

mintha ezzel a liberalizmus rendje ellen akarna fordulni, sőt éppen azért, hogy ezt az új rendet a demokrácia látens erőivel is megvédje, a magyar demokratikus törekvéseket a magyar étellel, alkotmánnyal teljesen ellentétes népszuverenítésra építette fel, s így a nemzet felfogásától teljesen idegen politikai programot adott s megfojtotta az egészséges demokráciának azt a fejlődési lehetőségét, melyet a viszonyok a nemzet érdekében akkor már parancsolólag követeltek.

Ez a megállapítás első pillantásra doktrinair-nek látszhatik. Pedig a válság abban a pillanatban kezdődött, mikor a liberalizmus, mely a 90-es évek végére már betöltötte hivatását túlért s nem tudott helyet adni az egészséges demokratikus fejlődésnek.

Ha a liberalizmus már magába olvasztotta a demokráciát s így tudott inaugurálni egy teljesen *antidemokratikus gazdasági politikát*, a természetes az lett volna, ha az elválás megtörténik, a demokrácia nem politikai formulázásban s nem egy meglehetősen exkluzív réteg politikája gyanánt kel életre s nem a nép jogok, hanem a nemzeti államberendezkedés demokratikusabbá tételét, egy demokratikus, a nemzet széles rétegeinek anyagi fejlődését biztosító gazdasági, főleg agrárius politika kivánalmával lép a fórumra. Nem így történt.

Sőt a demokrácia elválása a liberalizmustól csak látszólagos volt, mert a liberalizmus következő fejlődési fokán újra találkozik s újra szoros közösségbe kerül a demokráciának ezen speciális formájával s ennek a találkozásnak gyümölcse: *a magyar radikalizmus*, melynek olyan jelentős szerep jutott az ország összeomlásában.

Ez a válság *harmadik oka*.

Amikor a demokráciát első sorban államszervezeti kérdésnek deklaráljuk, megadtuk a demokratikus törekvések *irányát* is. A francia forradalom Rousseau nyomán — az ember született jóságán alapuló — elvével *a jogokat* dekretálta, (a francia forradalom ellenhatásaképpen Kant a *jogokkal* a *kötelességeket* helyezte szembe. A magyar demokrácia útja is a jogokon át a kötelességek teljesítéséhez vezet.

A magyar államszerkezet formáját illetően demokratikus. Maga a végrehajtó hatalom parlamentáris ellenőrzés alatt, alsóbb fokain pedig önkormányzati ellenőrzés alatt áll. *A parlamentarizmusban és önkormányzatban adva van a demokratikus haladás le-*

hetősége. E lehetőségeket étellel megtölteni, a maga tiszta céljaira kihasználni lett volna a magyar demokrácia feladata. De mindez nem történt meg.

A parlamentarizmus immár harminc éve beteg. Az önkormányzatok pedig nem funkcionálnak. A magyar államszerkezetnek két demokratikus intézménye sorvad.

A betegség oka pedig összefügg, a magyar demokrácia válságával. Ha mint fentebb kimutattuk, az a demokratikus „haladás” jelszavával megindult politikai és társadalmi mozgalom nem felelt meg részint a faji exkluzivitás, részint egy forradalmi ideológia mocsarába; hanem a magyar társadalomnak felnövekvő rétegei a községi és törvényhatósági önkormányzat előkészítő iskoláján át, képesek lettek volna magukat a parlamentáris kormányzatra felküzdeni s a magyar élet problémáit nem közjogi doctrinák világitásában, hanem a való élet követelményei gyanánt felvetni, akkor nem lenne baj ma a parlamentarizmus és az önkormányzat körül.

A doktriner liberalizmus az *intézmények* jelentőségét túlbecsüli, mert mindent — a viszonyok megváltoztatását is — az intézményektől várja. Pedig ha az intézmény mögött nem állnak virulens erők, nem állnak erős telítettségű energiák, hiába az intézmény, az élet reális valóságába döntően befolyó faktor sohasem lesz. Ez lényegében tehát az intézmények és kormányzati módszerek mechanikus és organikus jelenségének distinctiója, vezet el a magyar demokrácia válságának *negyedik* okához. A magyar politikai életben eddig demokrácia jelszavával jelentkezett rétegek nem mentek keresztül a községi és törvényhatósági önkormányzat előkészítő iskoláján, egész politikai működésük egy túlságosan heves, de nem a magyar élet talajából szervesen kinövő vagy azt javítani kívánó agitációban, hanem bizonyos politikai intézmények (pl. választói jog) követelésében merültek ki. Elvesztvén a reális kapcsolatot a magyarság természetes és megoldandó problémáival, a nemzettől ösztönös idegenkedéssel fogadott politikai programot vallottak. A nemzet sem a vezetők személye, sem a hirdetett célok tekintetében semmiféle közösségben nem állván e demokráciával, programjára természetesen nem is reagálhatott. Ez a megfigyelés az u. n. demokráciának 1905—1918-as időszakára vonatkozik.

Az okok ötödik kategóriája: *a szociáldemokráciából* származik. A magyar munkásmozgalom határozottan erős és intenzív, sőt cél-

tudatos is. Érdekes jelensége a mozgalomnak a kispolgári elemek csatlakozása és a magyar nemzeti államiság gondolatával való erős szembehelyezkedése, mely dacára az erős német példának, mely után a mozgalom megszerveződött, a német szociáldemokrácia patriotizmusából semmit sem vett át. A szakszervezeti mozgalom határozottan magyarosított, de politikailag összeforrott az anacionális elemekkel. A mozgalom a szélesebb rétegek sympatiáját mégis meg tudta nyerni, azt főleg szervezettségének és az első idők merev rendőri szabályainak köszönhette.

A válság hatodik oka a dinasztikus és nemzetiségi problémák kapcsolata a demokrácia ügyével. Az a szerencsétlen közjogi helyzet, melyben a nemzet élt és melyet elviselt, sőt bölcs réalpolitikai érzékkel kiegyenlíteni is igyekezett, nem volt alkalmas létrehozni a kölcsönös megértésnek és bizalomnak azt az atmoszféráját, mely egy békés nemzeti haladásnak előfeltétele. Továbbá ott volt a nemzetiségi kérdés fenyegető réme. A nemzetiségi kérdés a magyar politika cardinális kérdésévé, mellyé jelentőségénél fogva lennie kellett volna, soha sem vált. De a tudat alatt, a nemzeti élet ösztönvilágában állandóan ott kísértett. 1868-ban megindul egy rendszer, mely a kiegyezést létrehozni akarta. Deák Ferenc politikai nagyságát éppen abban látom, hogy mikor 67-ben rendezte a dinasztiahoz való viszonyunkat, elsősorban a magyar államiság gondolatának elismertetésével, a kiegyezés ügyét nem látta befejezettnek, csak úgy, ha a második kiegyezést is, a nemzetiségit is, megvalósítjuk. De az 1868-as kezdet idővel ellankad, maguk a nemzetiségek is passzivitással felelnek reá, úgy, hogy a magyar béke jobb viszonzatlan marad.

A dinasztikus és nemzetiségi politika azonban jól megfértek egymás mellett. Divide et impera százados politikája mindig megtalálta a módját, hogy a nemzetiségeket a magyarság ellen uszít hassa. Az abszolutizmus korának nemzetiségi politikájáról nem is beszélve, 1905 az a fordulópont, amikor a dinasztia és a nemzetiségek megtalálják egymást. Akkor a magyar nemzeti törekvések letörése s a monarchia feudálisán imperialista átszervezése érdekében hoznak felülről egy demokratikusnak mondott reformot, mely mellé felsorakoznak a magyar nemzetiségek és a magyar demokraták. Majd később s ma már a vonatkozó történeti anyag csaknem mind feltáratott az a sötéten bujtogató szellem, melyet Ferenc Ferdinánd élesztett a magyar nemzetiségi mozgalmakban. A közös

platform mindkettőnél a demokratikus reform vala. *Ezen a platformon pedig a dinasztikusán feudális és imperiális célok, a magyar nemzetiségi és a magyar demokratikus politikai mozgalmak mindig megtalálták egymást.*

Az a feltevés, hogy egy demokratikus, helyesebben radikális Magyarország a nemzetiségi ellentéteket megszüntetni képes lesz, szemeink láttára bukott meg. Kompromittálva ezzel a demokráciát nemzetiségi vonatkozásaiban is. A nemzetiségi törekvés — fogadjuk el Réz Mihály tételét, melyet Jásziék nemzetiségi politikájával szemben kifejtett — *szükségképen uralmi törekvés*. Előbb a szabadság, azután az *uralom*. Réz Mihály tézisét igazolta az idő s Közép-európa új államai a nemzetiségi kérdés szempontjából valóban — nem demokratikusak.

Ezen komponensek mind együtt, egyszerre, csak különböző mértékben és irányban befolyásolták a magyar demokrácia ügyét.

Elkövetkezett 1918 október s a magyar demokratikus politikának végre alkalma nyílt, hogy a demokratikus elveit valóra váltsa, demokratizálja Magyarországot.

Ezt a demokráciát mindnyájan láttuk s ekkor következett a magyar demokrácia válságának végső és utolsó, legsúlyosabb oka: *a forradalomban* ez az (anorganikus demokrácia kezébe kapta az államvezetést, de mikor az irányítást átvette, eredetének minden hibája kiütött rajta s az államvezetésre teljesen képtelennek, *sőt mi több* — s ez a végzete — *a nemzettel szemben bűnsnek is találtatott*. Az erőpróbát nem tudta kiállani, egy olyan szellemi és szervezeti anarchiát hozott a nemzet fejére, hogy a tizenhárom próbas demokraták és a legmakacsabb ideológusok isi ijedten ábrándultak ki *ebből* a demokráciából.

A liberalizmus természetesen fejlődött radikalizmussá s miután a magyar demokrácia ügye nem strukturális kérdés, hanem világnézeti kérdés volt s így természetesen a legszorosabb összefüggésben állott — mint előbb kimutattuk a liberális-radikalizmus ügyével, szellemi jelentőségük, evolúciójuk ugyanaz volt, ugyanazon energiák fejlesztették és irányították, *szükségképen kellett* a liberális-radikális világnézettel együtt *győznie és megbuknia*.

Ez volt, elméleti alapon, mellőzve a történeti kifejlődés leírását is, a magyar demokrácia ügye.

Ez vezetett el a magyar demokrácia válságához is.

Foglaljuk össze az elmondottakat. A magyar demokrácia válsága tehát két következő tényezőtől alakul: a demokráciák általános európai válságából és azon szervezeti és fejlődési (hibákból), melyek speciálisan a magyar demokrácia ügyét befolyásolták. A *válság végeredményében* így fogalmazható meg:

Az eredetileg megvolt magyar demokrácia felolvad az uralkodóvá vált liberális politikai és gazdasági világnézetben; a hordozására és megvalósítására alkalmas társadalmi réteg nem fejlődik ki, az pedig, amely meg van, vezetőiben fajlagos exclusiv és a nemzet által ösztönös idegenkedéssel fogadtatik;

ez a demokratikus politika, mely vezetői személyénél fogva antipatikus, lényegében nem válhatik nemzetivé, mert programja szerint nem a magyarság életproblémáit akarja meggyógyítani, hanem a magyar felfogástól és történeti hagyományoktól teljesen idegen *népszuverenitást demokráciát* keresi. Jóllehet tömegeik — ha ugyan vannak, mert maguk az agrár-demokrata tömegek ezzel a mozgalommal szemben közönyösek — még nem mentek át a kellő előkészítésen és politikai érettségük már kulturális okokból is hiányos. Ez a demokratikusnak nevezett politika pedig eltévesztvén és meg sem szerezhetvén a kapcsolatot a magyar tömegekkel, olyan összeköttetéseket szerez, mint a szociáldemokrácia, a Belvedere és a nemzetiségek, melyek külön-külön mind antidemokratikusak és ezeknek a céljait szolgálja;

mikor tehát a viszonyok alakulása lehetővé tette, hogy a magyar államiság minden bomlasztó tényezőjével szoros szövetségben győzelemre jusson, 1918 Magyarországot hozta a nemzet fejére. A diadalmas demokrácia tehát nemcsak a nemzet legszomorúbb korszakához, hanem egyúttal a magyar demokrácia válságának mélypontjához is vezetett.

*

A krízis mélyen, egy nagyon keserű *tapasztalaton* nyugszik. A dolgok fejlődésének vizsgálata után fel kell tennünk a kérdést, *kell-e* magyar demokrácia, gyógyítható-e a válság és vajjon nem *anakronizmus-e* az a törekvés, mely demokráciát kíván?

Válaszunk egy határozott *igen* lehet, *kell* magyar demokrácia, *csak nem az*, ami volt s az a demokrácia, melyet mi kívánunk s melyet megvalósítandónak gondolunk, nem anakronizmus, hanem a nemzeti élet teljessé tételének követelménye.

Módja pedig elsősorban is az, hogy szellemtörténetileg és világnézetiileg egyaránt válasszuk szét a *demokráciát* a *liberalizmustól* és a *radikalizmustól*. Továbbá ennek a demokráciának tengelyévé ne a politikai, hanem a társadalmi demokráciát tegyük.

Ha nem változik meg a nemzet társadalmi konstrukciója s csak a politikai demokrácia intézményeit iktatják törvénybe, akkor ez a demokrácia csak egy nagy — illúzió lesz, tartalom, jelentőség és súly nélkül. A társadalmi demokrácia megteremtésének bizonyos jelei máris érezhetők, sajnos a folyamat nem tudatos és nem szervezett, hanem *gazdasági* erők eredménye. Az a nagy leszegényedési folyamat, mely szemeink előtt lejátszódott s melyről fogadjuk el, hogy nem volt feltartóztatható, a gazdasági élet törvényszerűségével közel vitt egy társadalmi demokrácia kialakulásának lehetőségéhez. De a demokratizálódás folyamata éppen annyira *antiszelekcio* volt *nemzeti szempontból*, mint az az arisztokratizálódás folyamata, melyre az előbbieken rámutattunk. Itt a *társadalmi kapillaritás természetes és helyes törvényének ellenkezője érvényesült*, mert magasabb kulturális és gazdasági fokról *alacsonyabbra* szálltak le társadalmi osztályok, anélkül, hogy pótlásukról gondoskodás történt volna.

Azt hiszem, meglátásom nem pesszimisztikus, csak való, akkor, mikor a demokrácia jövő lehetőségének horoszkópját felállítva a képet így olvasom le: amiképen az 1848 után bekövetkezett új *gazdasági rend* felőrölte a birtokos középnemességet, anélkül, hogy helyébe egy egységes nemzeti középosztályt, egy egységes polgári társadalmat fejlesztett volna, azonképen 1918-al kezdődött új *gazdasági rend* a 48 után lassan-lassan kialakuló középosztályt megint tönkretette s helyébe *újról* gondoskodás megint nem történt. Éppen ezért a magyar demokrácia jövője a *magyar középosztály* útján nem kereshető. A középosztály jelentőségéről sokat beszélnek, sokat írnak manapság, de kevesen veszik észre a tényt, hogy *középosztály gazdasági értelemben már nincs* a a gazdasági bukás maga után fogja vonni a *társadalmi bukást* s ez majd a politikait is.

Ennek a megint elmúló, deposedálódó ízig-vérig magyar társadalmi rétegnek örök dicsőségére mondjuk el, hogy dacára annak, hogy állama sorsát irányította, arra döntően befolyt valami csodálatos altruizmussal, sohase gondolt saját *gazdasági pozíciójának* megerősítésére, sohase gondolt egy olyan gazdasági politika inaugurálására, mellyel pozícióját megmenthette volna. Akik utána jön-

nek, gondoljanak reá és tanulják meg a nemes önzetlenségnek ezt az örök példáját.

Ha elfogadjuk a társadalmi demokráciái megteremtésének priusát, melyből kinőhet az egységes magyar társadalom, úgy ennek első feltételül a *feltétlenül intenzív nevelést* kell megkívánunk. Mert ma az a helyzet, hogy *kulturális és nemzeti* értelemben nincs olyan réteg, mely ennek a középosztálynak helyét elfoglalni képes volna. A kibontakozás kétségtelenül nehéz és felette bonyolult, mert a társadalmi csere processzusa technikai szabályokkal nem biztosítható.

A társadalmi demokrácia megteremtésének előfeltétele olyan *közzellem*, mely az *individuális értékelést* teszi a társadalmi értékítélet alapjává s az *erős nacionalizmus*, mely egyeseket és társadalmi osztályokat csakis ennek a nacionalizmusnak szempontjából értékeli. Az a nacionalizmus, mely egyensúlyoz és paralizál, mely valódi *értékmérője* lesz a társadalomnak. Ez az út nehéz és merőben új. Azon a tételen vezet át, mely szerint a demokrácia nem világnézeti, hanem állam- és nemzetszervezeti kérdés.

A magyar államszerkezet e tekintetben bizonyos átalakításra szorul. 48-ban megszakad az államszervezet egységes fejlődési folyamata s az újjáéledt alkotmányos éra már nem a 48-as államszerkezet patrimonialis jellegét fejleszti tovább, hanem sokat vesz át az abszolutizmus *etatizmusától*. Ez az *alkati hibája* a magyar államszerkezetnek. A fejlődés és a demokratizálódás vonala ott keresendő, hogy minél inkább felélesztessenek a magyar államiság e patrimonialis hagyományai és nyilvánvalóvá váljék a magyar alkotmánnyal teljesen ellentétes etatisztikus állami jelleg politikai és gyakorlati csődje.

A megkívánt nacionalista közzellem kialakulása, mely a társadalmi osztályokat csakis *ebből* a szempontból értékeli és biztosít számukra befolyást, párosulva azzal a másik irányzattal, mely a magyar állami élet jellegéből az etatizmust kibontani igyekszik s ezt a régi, patrimonialis hagyományokkal kívánja felfrissíteni, egy kialakuló magyar demokráciának *tényleges* legnagyobb akadályát, a *bürokratizmust* is el fogja távolítani. Mert addig meddő minden szellemi előkészítés, addig hiábavaló az intézményes politikai demokrácia, míg az etatizmusnak fenntartó erője a *bürokrácia* olyan erővel és súllyal működik. Aki a magyar életet csak egy kicsit is magából az életből tapasztalja, az előtt ez nem lehet vitás.

A demokrácia, az intézményes politikai demokrácia egyre sürgetőbben és határozottabban kopogtat Magyarország kapuján. Ugy látszik, azért akar bejönni, hogy maga után hozzon egy nagyon várt vendéget: a békereviziót.

A magyar élet és jövő problémája itt mélyül el s itt válik megint tragikusan kétségessé. Jön egy *politikai* demokrácia, de nincsenek mögötte a nemzet *élő erői*, nincs mögötte a *magyar társadalom demokráciája*. A fokozatos fejlődés, az előkészítés megint hiányzik s nincsen meg a szerves összefüggés a dolgok mélyében. Egy nagy nemzeti *reform-politika eredménye* gyanánt, mint természetes és helyes következményt, örömmel és aggodalom nélkül fogadnánk. De még így is, mérlegelve azokat a nagy imponderabilis erőket, melyet egy politikai demokrácia jelent a magyar békerevizió ügyére, mégis el *kell* fogadnunk, mert ezt követeli tőlünk a legnagyobb problémánk megoldási lehetőségének megkönnyítése.

Kétségtelen, ha *organikus* előzményei lennének, ez nem volna aggodalomra ok. A deákai hagyományok elmúltá után nem történt elhatározó komoly lépés a demokratizálódás útján. Az a nagy tömegelő, melyet a politikai imponderabiliák világában a demokrácia jelent, a nemzeti élet szempontjából kihasználatlanul hevert s a magyar *tömegeket* senki se *nevelte* azokra a feladatokra s azokra a kötelességekre, melyeket a modern államszerkezet fenntartása ma már parancsolólag követel.

A kibontakozás ebben a kérdésben, nézetünk szerint *ott* van, hogy az uralkodó politikai és társadalmi rend a *saját és nemzete* érdekében haladéktalanul, az eruptív erők kirobbanása *előtt* indítson meg egy olyan politikát, mely ezen erőket a magyarság nagy nemzeti ügyével összefogja, *nevelje* e rétegeket s ezzel a *neveléssel* tegye őket alkalmassá a kormányzatra. Ezen erők *megsokszorozzák* a nemzeti erőket, új lendületet adnak, eddig latens erőket mozgatnak meg. *Mélyebbre kell helyezni az állam alapjait*, hogy minden veszéllyel szemben megállni és ellentállni képes legyen. Éhez a vezetőknek bölcsessége, önzetlensége és az a kötelességérzete kell, melyet sohasem az önérdék, hanem mindig csak a közérdek vezet. Ez a *példa* nevelni fog s ennek hatása az „osztályharc“ mai korszakában sem lesz nyomtalan.

Rajtunk áll, a nemzet bölcsességén múlik, hogy azt a nagy erőt, melyet a demokrácia jelent, a magunk szekerébe fogjuk, megtisztítsuk attól a salaktól, mely reá tapadt s a méltatlan vezérek

szájából vegyük ki ezt a szót, mely *épít* ott, ahol bánni tudnak vele, de feltétlen *rombol*, ahol lelkiismeretlen kezek játszanak vele. Ezen a téren még a magyar társadalomnak súlyos kötelességei vannak. Évtizedek mulasztását kell jóvátenni, új közszellemet teremteni s a magyar demokrácia feladatait kell megállapítani.

Tudjuk, hogy a demokráciák krízise általános jelenség, de ebből nem vonhatunk le általános következtetést s főleg *nem* azt, hogy nekünk nem kell demokrácia. Az a demokrácia, a liberális-radikális demokrácia, a „világnézeti“ demokrácia valóban beteg s nem is igen fog meggyógyulni. De az a másik demokrácia, melynek fogalmi köre csak most van kibontakozóban, élni fog, mert élni képes. A demokráciának ez a másik fogalmazása, mely nemcsak jogokat követel, hanem kötelességeket is ismer, mely nem egy *osztály*, hanem egy *nemzet* uralmát akarja konstituálni s a *nemzet élő* erőinek helyes megszervezését, a nemzetben belül az *osztályérdekek kiegyenlítését* s felolvasztását kívánja magában a nemzetben s ezért akar komoly, határozott és mély *szociálpolitikát*, valóban életképes.

A magyar jövőendő útja erre vezet-e, vagy pedig a politikai demokrácia ingoványaiba téved, ma még nem tudható. A dolgok kialakulása előtt *kell* határozott, komoly kívánság legyen, hogy ne arra menjünk. Hanem a másakra, melyen járt és elindult a nemzet a *reform-korszak* nagyszerű kezdetében. Mi itt akarjuk a *kontinuitást* helyreállítani, mert a fejlődési e fonala éppen annyira modern és európai, mint amennyire magyar és történeti. Életképes történeti tradíciókon nyugvó egészséges, a nemzetből szervesen kinövő demokratikus politika, ha valóban az, a nemzet jövőjének és haladásának legbiztosabb záloga. Csak ne fussunk álmokképek után s mérlegeljük ridegen feladatunkat. A teendők sora adva van azokban a tanításokban, melyeket Széchenyi István adott örökérvényű igazságokként nemzetének.

A magyar demokrácia nagy nemzeti erőtenyező, ha helyesen fogjuk fel s ha komolyan átgondoljuk nemzeti hivatásunkat, mely ezen a történeti földön a magyar nemzetet méltán megilleti, ezt a hivatást csak akkor teljesíthetjük, ha a nemzetet megszervezzük a reánk váró nagy feladatokra. Nemzeti feladataink és nemzeti jövőendőnk nem hogy ellentétben, hanem szoros összefüggésben áll a demokrácia ügyével. Csak arra ügyeljünk, nehogy megismétlődjön még egyszer a végzetes hiba, mely elvezetett a ma ismertett krízishez, hanem éles szemmel és erős akarattal ismerjük fel, hogy

mit parancsol a magyar holnap. Erős, szervezett nemzetet, nemzeti egységet, egységet a célkitűzésben s elszántságot a célok megvalósításában.

Erre a feladatra pedig csak a magyar nemzeti demokrácia lesz képes.

Albrecht Ferenc.